

FRATRÆDELSSEFORELÆSNING

ANTROPOLOGIENS LANDSKABER

Fratrædelsesforelæsning, 23. februar 2018

KIRSTEN HASTRUP

Inspireret af mine omfattende studier i specielt Island og Nordvestgrønland er jeg blevet optaget af landskabet som en integreret del af de samfund, som mennesker organiserer sig i. I begge områder har jeg arbejdet historisk med etnografien og etnografisk med historien lidt på samme måde som Hugh Raffles, der med Amazonas som afsæt for nylig har lanceret en kritisk naturhistorie, som tager historien og naturen lige alvorligt (Raffles 2005).

Når jeg har valgt netop at tale om antropologiens landskaber, hænger det sammen med en generelt stigende bevidsthed om det intrikate samspil mellem naturen, som er under dramatisk forandring, og samfundet, som bliver mere og mere grænseløst. Tiden er præget af forskydninger i klima, jordbundsforhold, vandstande, befolkningstæthed og bebyggelser, alt sammen i tektonisk skala. Antropologiens landskaber, som jeg taler om dem her, er dels de konkrete steder, antropologer udfører deres feltarbejder og siden beskriver, dels de skiftende paradigmer, billeder og begreber, landskaberne indhyles i, og som ofte hurtigt overhales eller underløbes af alle mulige andre processer og indsigter. Det er især plasticiteten i den antropologiske analyse, der optager mig, fordi den åbner for en ny forståelse af, hvad der sker *mellem* natur og historie der, hvor de befolkede landskaber både opstår og forsvinder.

Min forelæsning har tre hovedafsnit: *Det provokerende landskab*, *Det ruinede landskab* og *Det autoriserede landskab*, der både skal forstås konkret og som allegorier over antropologiens bidrag til den samlede viden om verden – ved siden af og på niveau med alle andre videnskaber. For at kunne fastholde en engageret antropologi må vi nu tage et nyt skridt i diskussionen af menneskets placering som aktør i det globale landskab – sammen med andre aktører, naturligvis, men ikke desto mindre særlig forpligtet.

Det provokerende landskab

Beskrivelsen af landskabet som provokation skyldes geografen Doreen Massey (2006), som beskrev landskabet som åbent, bevægeligt og sammensat – og dermed en provokation imod alle begreber om tidens og stedets enhed og geografens integritet. Kloden har været under konstant udvikling siden tidernes morgen, men med menneskets ankomst og gradvist mere omfattende indblanding i denne udvikling er der nye kræfter på spil. Det har, som man ved, givet anledning til at tale om den antropocæne periode som afløser for den holocæne, fordi den geologiske udvikling ikke længere kan forstås uden om mennesket. Omvendt er mennesket dybt impliceret i et landskab af en langt større orden end det nære samfunds.

Det globale landskab udfordrer antropologer, som traditionelt arbejdede i små, helst afsides og ukendte lommer af verden, som de kunne definere og beskrive med privilegeret autoritet. I den efterhånden ganske velbeskrevne verden, vi studerer nu, tumler bjerge af sten og gamle forestillinger om under vægten af nye bevægelser i mange skalaer; der er ikke noget, der er definitivt *ydre* i forhold til feltet. Ethvert landskab udgør et ubestemmeligt felt med flydende grænser, indbagte historier, sære interesser, mange tider og ikke mindst en medløbende natur. Det både underminerer og beriger antropologien, fordi det *decentrerer* selve det sted, man arbejder.

Hvad mere er, bare i et halvt århundredes perspektiv, som er den tid, jeg har tilbragt med antropologien, er det tydeligt, at også de skiftende paradigmer og begreber, der udgør *antropologiens* historie, kan ses som bevægelige landskaber. Selv klipperne i faget bliver filet ned – forstået både som de store autoriteter, der skabte antropologien i begyndelsen af det 20. århundrede, og som de gamle paradigmer, der holdt, indtil de blev overgroet af andre fremstormende interesser, men som fortsat ligger og lurer på os lige nede under tørven.

Et eksempel på et provokerende landskab i Masseys forstand mødte mig på Island, hvor samspillet mellem naturens og samfundets historie er tydeligt. Kort fortalt blev Island bebygget i middelalderen, fra slutningen af 800-tallet og frem. Nybyggerne samledes i et egentligt samfund i 930 med fælles love og veldefinerede rettigheder til jord og så videre. Det var i den varme middelalder, som var en periode, der tillod lange sørejser over Nordatlanten i sejlskibe, korndyrkning og kvæg på den indtil da ubeboede ø, og som fostrede en helt ny retlig bevidsthed og en statelig litteratur, der stadig læses (Hastrup 1985).

Denne frodige periode afløstes gradvist af den såkaldte „lille istid“, der ramte verden i 1300-tallet, og som i Island slog ind på en befolkning, der knap var levested til længere, blandt andet på grund af vulkanudbrud med ødelæggelse af marker til følge, yderligere forværret af fårenes afgræsning og nedhugningen af den lave, primære birkeskov til brug for hustømmer og brænde. Landskabet

lagdes mere eller mindre øde. Det stort tænkte samfund smuldrede, og efter pesten, der kom på besøg i 1404-1406 og rev hen ved halvdelen af befolkningen bort, kunne det næsten ikke løfte sig selv igen. Det var ikke længere bæredygtigt i helt konkret betydning.

Det provokerende landskab, som fremtræder her, er et landskab sammensat af skiftende tider, formet af mange processer med meget forskellige aldre og oprindelser, fra urtidens magma over globale temperatursvingninger, europæiske handelsskibe, lokale fårehold, og indbyggernes prioritering af landbruget på kanten af det mulige. Pesten kom sejlene til et samfund, der var grundlagt på bondeværddier, og hvor jordejerskab var afgørende for indflydelse. For at bevare magten på de rigtige hænder og for at holde liv i landbruget nu, hvor arbejdskraften var radikalt reduceret af den sorte død, forbød man det voksende fiskeri på nye kystbopladser, selvom landbruget ikke længere var bæredygtigt. Fiskeriteknologierne gik herefter gradvist i glemmebogen – forbudt af de bønder, der havde magten på Altinget. Dette foregik, samtidig med at det allerede udpinte landskab blev yderligere undermineret af de klimaændringer, der fulgte med den lille istid, som man endnu ikke havde ord for. Denne brogede mængde af forhold af vidt forskellig oprindelse og tidslighed kan ses i samme billede, hvis man læser historien etnografisk (Hastrup 1990).

Det er antropologiens opgave at samle sådanne billeder og at rammesætte dem så overbevisende, at provokationerne i landskabet både kan ses for sig og i deres sammenhæng. Det gøres via analyse og en specifik interesse, som i vore dage (implicit) indrammes af det antropocæne blik, hvor man ikke længere kan skelne absolut mellem *anthropos* og *geos*, som Nils Bubandt beskriver det så malende i sin analyse af en muddervulkans udbrud på Java, som måske var forårsaget af en uvenlig industri, måske af tektoniske kræfter (Bubandt 2017:123). Denne tvetydighed i årsagskæden genkender jeg fra Island under den lille istid. Her var det også graden af *ubestemmelighed*, som definerede situationen og gjorde det umuligt at handle. Det er en *analytisk* opgave at skabe et samlet billede af de adskilte, men samvirkende, kræfter, der udgør historien. Antropologiens holistiske tradition får hermed fornyet betydning.

Rygterne om islændingenenes kvaler og landets generelle elendighed fik endelig den danske konge, nu Frederik V, under hvem Island hørte, til at interessere sig for den nordatlantiske ø i midten af 1700-tallet. I 1751 beordrede kongen således to islandske studenter i København, filologen Eggert Ólafsson og medicineren Bjarni Pálsson, til at foretage en rejse til Island for at kortlægge landet i „videnskabelig, politisk og økonomisk henseende“. I de fem år, det tog dem at gennemrejse og kortlægge landet til fods og til hest, sammen og hver for sig, sendte de troligt deres optegnelser, skilderier, herbarier og diverse naturalier til København

til videre foranstaltning. Studenterne kom selv tilbage til København i 1757, men arbejdet blev først publiceret i 1772 (Ólafsson 1772). Det er et enestående dokument over provokationerne i det islandske landskab – både de geologiske, de biologiske og de antropologiske – og for det etnografiske blik er det ikke svært at finde en sammenhæng i den måde, hvorpå natur og samfund er indfoldet i hinanden bag om de rige beskrivelser.

Det var og er en formidabel islandsbeskrivelse, som egn for egn, syssel efter syssel, belyser tilstanden, både hvad angår udnyttelsen af naturens ressourcer, befolkningens sundhedstilstand, den teknologiske glemsel og manglen på oplysning. Lægger man hertil andre spredte kilder, står degraderingen af landskabet lysende klart (Hastrup 1990). Jordbruget, som var politisk prioriteret, var i dyb krise; ikke alene var klimaet ugunstigt, men plove var også gået af brug, indmarker var ikke længere indhegnede, jern var en mangelvare, sult var almindelig, børnedødeligheden uhyggelig og så videre. Samtidig var fiskeriet åbenlyst underudnyttet. Kongen lovede at sætte ind med hjælp, blandt andet til nye jernredskaber – faktisk donerede han to spader til landet (de skulle tjene som forbilleder), og Bjarni Pálsson vendte tilbage til Island som landslæge, hvor han arbejdede utrætteligt for oplysning og forbedring af sundhedstilstanden.

Nok så væsentligt begyndte en række andre veluddannede islændinge samtidig at arbejde for en reetablering af både landbrug og fiskeri samt for en almen højnelse af befolkningens vidensniveau. Her skal blot nævnes Skúli Magnússon, som ikke alene lavede nye manualer til forbedring af fiskeriet, der længe havde stået i skyggen af det stærkt svækkede bondeerhverv, men også forsøgte at bekæmpe den danske monopolhandel, der havde været en del af enevældens aftryk på Island, og som blev ophævet i 1787 (se for eksempel Magnússon 1784, 1786). Processen blev hjulpet på vej af et usædvanligt kraftigt vulkanudbrud i 1783, som spyede lava og aske uafbrudt i ni måneder og rev cirka en fjerdedel af befolkningen bort, lagde store landområder øde og forhindrede folk så langt væk som i Skotland i at se solen en hel sommer. Askeskyen satte sit aftryk i store dele af verden, hvad man i vore dage kan se af iskerner. Landskabet tumlede rundt igen her i slutningen af 1700-tallet i konsekvens af en mangfoldighed af lokale og globale, geologiske og ideologiske forhold. Natur og politik gik igen i hinandens tjeneste, og historien skiftede spor, nu næret af en nationalromantisk vækkelse, der kom udefra og satte markante spor i digtningen.

I nyere tid sker der igen voldsomme ting i landskabet. De velkendte stenede og ørkenagtige vidder, som grundlæggende var et kulturlandskab, der var græsset ned af alt for mange får, er ved at ændre karakter. Island grønnes, træer plantes, fårehold begrænses og erstattes af turister, samtidig med at klimaet så småt igen giver mulighed for et landbrug, der minder om middelalderens; prisen er, at den is, der har været landets mærke, smelter.

Udviklingen rammer langt ind i landets kerne – helt bogstaveligt i en ny grad af udnyttelse af de termiske kræfter. Som beskrevet af James Maguire (2017) i afhandlingen *Icelandic Geopower* om udvindingen af termisk energi i Island aner man nye tektoniske oprør i landskabet selv. Landskabet provokerer ikke bare, det er også selv provokeret. Den menneskeskabte teknologi stikker nu så dybt, at den ændrer på jordens seismiske rytme; nede fra dybet svares der igen med olm rumlen og små menneskeskabte jordskælv. Med andre ord, urtiden er lige dernede og finder sig ikke i hvad som helst; konkrete provokationer besvares med andre provokationer.

For antropologien er opgaven ikke nødvendigvis at tage stilling til potentielle dystopier, men at stille skarpt på de usamtidigheder og inkongruenser, som det provokerende (og *provokerede*) landskab stiller os over for, og som på Island smitter af i en fantastisk skønlitteratur, der på den måde også blander sig i landskabet. Den antropologiske analyse kan måske ligefrem anviser en ny form for bæredygtighed, fordi den kan rumme hele landskabet, inklusive litteraturen. Det er ikke Brundtlandrapportens (UN 1987) begreb om bæredygtighed, jeg henviser til her. Det er agterudsejlet af den historiske udvikling, men en antropologisk analyse kan måske udpege, „hvad der skal til“, for at et samfund er *levedygtigt* (Hastrup 2017).

Det forudsætter, at antropologerne tør tage fat om den markante ubestemmelighed i forbindelserne *mellem* geos, bios, og anthropos i det *levede* landskab. Med andre ord, vi skal gribe apokalypsen i kraven og vise, hvordan landskaber bliver til gennem ikke-intentionelt design, som Anna Tsing har vist det (2015). Dernæst må vi definitivt besinde os på, at mennesket ikke er antropologiens eneste objekt – men altid dens synsvinkel.

Det ruinerede landskab

Næsten ethvert landskab, vi lander i her i den postmoderne tidsalder, er præget af en grad af ruineret. Store industrier, fabrikker, havneanlæg med mere står og forfalder for alle at se. Tydelig er også den åbenlyse udpining af landskaber gennem dyrkning, hvor storstilede strategier for plantager, kornmarker, svineopdræt og pelagisk fiskeri og så videre har udtyndet den direkte forbindelse mellem mennesker og de levende ressourcer, samfund altid har næret sig ved. Dermed er ressourcegrundlaget ikke alene ruineret, men en genopretning er også gradvist undermineret, blandt andet fordi klodens (naturlige) gødningsreserver er ved at være brugt op, når vi taler om landbrug, og fordi havene er stærkt kontamineret, når det gælder fiskeri – for blot at pege på et par menneskeskabte problemer, der sammen med klimatiske ændringer accelererer usikkerhederne.

I de senere år har der været en voksende interesse for ruinerede landskaber i antropologien ikke kun som et led i en global samfundskritik, men også i et forsøg på at forstå, hvordan forskellige historier har præget de meget forskellige landskaber, vi møder i vores arbejde. Det ruinerede landskab er hidtil især studeret i regioner, der er mere eller mindre arrede af imperiale eller koloniale strategier, og de kan, som Laura Ann Stoler argumenterer for, blive epicentre for nye politiske krav og reviderede selvopfattelser og desuden animere nye muligheder (Stoler 2008). For at gælde for ruiner skal der, ifølge Stoler, være tale om en vis skala og en form for håndgribelighed, der tydeligt kan føres tilbage til en magtfuld indblanding i terrænets tilstand (op.cit.4).

Selvom ruining ikke altid skyldes en imperial magt, er der generelt tale om et sammenstød mellem forskellige forestillinger om menneskets plads i landskabet. Man kan tænke på de store ruinbyer, der for relativt nylig er fundet i dybet af Amazonas og andre steder i Latinamerika. For de europæiske kolonister i de første århundreder efter „opdagelsen“ af den nye verden var disse steder sindbilleder på uberørte og i praksis ubeboelige landskaber, der blot husede små grupper af indianere, som gemte sig for udviklingen. Byerne forsvandt i kølvandet af kolonisternes ankomst, ikke nødvendigvis på grund af destruktion, men fordi hele landskabet, inklusive de samfundsmæssige strukturer, ændrede karakter. Nu er flere af dem blevet restaureret som *nationale* ikoner og er blevet turistmål.

Vejen fra ruin til kulturarv er ofte ganske kort, hvis altså ruinen ligger et godt, tilgængeligt og gerne spektakulært sted og har en vis størrelse og en æstetik, der tæller. Det kan derfor somme tider være vanskeligt at afgøre, hvis kulturarv det er. Et eksempel på dette spørgsmåls relevans præsenteres af Nathalia Brichet i den subtile analyse af skabelsen af en fælles dansk-ghanesisk kulturarv i Ghana (Brichet 2018), hvor gamle bygninger, der er mere eller mindre overtaget af vegetationen, er blevet afrenset og genopført på dansk foranledning. Her bliver mange ikke-synkroniserede historier til på én gang, og de bidrager på hver deres måde til et eksponentielt provokerende landskab.

Ruiner findes også i postindustrielle landskaber som for eksempel Detroit, der var fordismens højborg, som man ved. Mindre kendt er nok, at Ford forsøgte at omplante sin fabriksstrategi til gummiplantager i Amazonas, hvor han ville omvende arbejderne til en puritansk livsførelse og naturen selv til et industrielt regimente som beskrevet af Greg Grandin (2013:118-19). Det stort anlagte Fordlândia i Amazonas kollapsede dog hurtigt. Projektet var ligesom i Detroit baseret på Frederick Taylors såkaldte *scientific management*, som gik ud på at effektivisere arbejdet ved opdeling af produktionsprocessen i en hel række mindre enheder, hvor den enkelte arbejder kun skulle tage sig af ganske få, som så til gengæld kunne perfektioneres (op.cit.120; Kern 1982:115-16). Det gik ikke i længden og slet ikke i Amazonas; arbejderne oprørte mod et puristisk regimente

blev efterfulgt af et oprør fra naturens side i form af en svampepest, der ødelagde en nu uniform plantagedrift (Tsing 2016). Ford overså fuldstændig, at ikke alle sociale processer og landskaber er skalerbare, og at en tilsyneladende effektiv ensartethed kan rumme sin egen ruin. Antropologiens opgave er at udstrække den kritiske naturhistorie til en analyse af den faktiske ikke-skalerbarhed af landskabernes elementer (se Tsing 2015).

Ruining kan have stærkt dystopiske konnotationer som i landskaber, der har været udsat for nukleare kræfter. Kate Brown har i bogen *Plutopia* (2013) for eksempel beskrevet de amerikanske og sovjetiske landskaber, der er blevet ruinerede af katastrofale forhold på gamle atomkraftværker. Hun viser kun alt for tydeligt, hvordan landskaber omformes af (mangelfulde) teknologier og (dårlige) politiske beslutninger. Ser vi på Tjernobyl-ulykken i 1986, er det efterhånden velbeskrevet, hvordan den både destruerede et udstrakt landskab og de vidt forgrenede sociale relationer, som naturligvis hørte med i landskabet. Nobelpristageren Svetlana Aleksijevitj's bog, *Bøn for Tjernobyl* (1997), er i al sin sproglige enkelhed et væsentligt monument over denne historie.

Mens mennesker stadig er formelt udelukket fra disse landskaber, ser naturen – hvad det så end er i denne sammenhæng – ud til at have fået ny energi. Vækster og dyreliv stortrives i det officielt affolkede landskab, hvor mennesker dog i al hemmelighed er begyndt at rykke ind igen, dels fordi der er nye ressourcer at leve af, dels for at måle og på anden vis dokumentere den nukleare katastrofes omfang. Det er *citizen science*, der vil noget! I en nyere artikel beskriver Brown (2017), hvordan nogle af disse borgere betragter sig selv som partisaner, der kæmper i ruinerne for simpelthen at dokumentere og forstå ødelæggelsernes omfang. De sætter sig selv på spil i landskabets tjeneste.

En (delvis) sammenlignelig ruining fandt sted, da den amerikanske militærbase blev etableret i Thule i begyndelsen af 1950'erne under den kolde krig (Hastrup 2015:398ff.). I tilgift til selve militærbasen planlagde man en veritabel by under indlandsisen længere væk fra kysten, som skulle drives ved atomkraft. Konstruktionen blev påbegyndt i 1959, tunneler blev udboret, beboelsesområder gjort klar, et bibliotek sat op, og til sidst skulle en atomreaktor installeres til at drive det hele. Det blev den i 1960. Allerede i 1963 blev den dog deaktiveret, og det følgende år blev den fjernet. Man havde nemlig overset, at selv indlandsisen er en flydende masse, altid på vej mod havet. Tunneler og opholdsrum begyndte at skride, og loftet i reaktorummet havde næsten (fatal) kontakt med selve reaktoren. Det stort tænkte politisk-teknologiske projekt faldt sammen, fordi det landskab, der var tænkt som vært, ikke var taget i ed – endsige forstået.

Historien har trukket lange spor blandt de egentlige beboere i Thule, hvor frygten for radioaktiv forurening dukker op med mellemrum i samtalerne, ofte provokeret af nye hændelser. Den gletsjer, som indeholder resterne af atomby-

en, nærmer sig nu kysten, og man frygter, at nukleare kræfter vil blive sat fri, når den knækker af, med ødelæggende konsekvenser for omgivelserne. Men landskabets ruiner handler ikke kun om relationen mellem en stormagt og et landskab, der ansås for mere eller mindre ubeboet. Anlæggelsen af Thulebasen i 1950'erne rev bogstavelig talt hele Thuledistriktet, som indtil da havde været et integreret fangstlandskab, midt over, ved at det midterste distrikt blev lukket af for fangst. Hertil kom så frygten for radioaktiv kontaminering i 1960'erne. Ruiner handler her om et samfunds afkobling fra en historie, der forudsatte et frit tilgængeligt landskab.

Hvad enten de er forment af is eller magma, er selv de største bjerge ikke mere klippefaste end som så. De er tværtimod resultater af en meget lang geologisk proces, imod hvilken historiens brokker synes meget små. Landskabet er en midlertidig mødeplads for et utal af tider, processer og potentialer; det lå i begrebet om det provokerende landskab, jeg introducerede ovenfor, men tager vi ruineringen med, får vi blik også for de politiske kræfter, der blander sig i det i en særlig skala. Ruiner, i den forstand jeg taler om her, kan ikke laves af hvem som helst, hvor som helst eller på et hvilket som helst tidspunkt (Stoler 2006:202). Det kræver faktisk en del ressourcer, flere, end almindelige mennesker har adgang til.

Selv de magtesløse kan dog efterlade sig væsentlige spor. I landskabet findes altid forskellige „brokker“ efter en lang og ujævn historie; det er ikke kun mennesker, der spiller en rolle i denne historie, selvom de naturligvis altid har bidraget til at producere brokker af den slags, jeg taler om her. Begrebet henviser til det engelske ord *rubble*, der er ankommet til den internationale antropologi for nylig og har sneget sig ind på mig. Brokker adskiller sig fra ruiner ved ikke nødvendigvis at være specielt pittoreske – hvis vi skal følge Gastón Gordillo (2014) – og er af mindre skala. Ikke desto mindre udøver brokker et pres på social praksis ved at medproducere den specifikke rumlighed, der sætter scenen for menneskers liv i landskabet (op.cit.11).

Lad mig igen give et eksempel fra Nordvestgrønland, men nu i en anden skala end før. I et langt geologisk lys er uren – det vil sige de ansamlinger af sten, der gradvist sprænges af klipperne og ligger som en rand af brokker ved bjergenes fod – blevet en markant del af landskabet. Siden blev den yngleplads for millioner af små fugle, ikke mindst søkonger, hvis unger har kunnet gemme sig for ræve og måger imellem stenene, mens de voksne hentede føde i det åbne hav. I Nordvands-projektet, som jeg sammen med et hold af antropologer, arkæologer og biologer netop har afsluttet, har palæoøkologerne kunnet bestemme fuglenes ankomst til regionen til en gang for cirka 4.500 år siden (Davidson et al. 2018). Kort fortalt er det en indikation på, at Nordvandet – den højarktiske oase af åbent vand, som vi har studeret de seneste tre-fire år – opstod ved den tid; søkongerne er nemlig afhængige af nogle ganske bestemte vandløpper, som findes der.

Ved samme tid vandrede der for første gang mennesker ind i Grønland fra det amerikanske kontinent til netop denne region, som altid har været broen til Grønland for skiftende indvandningsbølger fra Amerika. Menneskene var ligesom søkongerne afhængige af det åbne vands muligheder – nu for fangst af sæler og andet godt fra havet. Med andre ord, i dette landskab mødtes en millioner år lang geologisk proces med en markant naturhistorie og lille flok mennesker på vandring. I dag flyver der omkring 30 millioner par søkonger til Nordvandet hvert år for at yngle i de samme sten, og der bor omkring 700 mennesker, der stort set lever af Nordvandets ressourcer – inklusive søkongerne, som er en del af sommerens madpakke.

Følger man fuglesporet i vore dage og bevæger sig ind i nogle af de dale, der gennemstrømmes af gletsjerafløb og åbner sig ud mod kysten, ser man tydeligt, hvordan det stenede landskab grønnes og kommer til live under fuglenes vinger. Over århundrederne har de gødet jorden, bogstaveligt talt; laver, mosser og græsser er vokset frem, ræve er kommet til, lokket af den tilgængelige fuglemad, harer og til sidst moskusokser er kommet efter, lokket af det fristende græs. Alle har de bidraget til at forme landskabet og gøre det beboeligt for mennesker, som har sat egne spor.

Disse spor ses ofte i de selv samme dalstrøg, hvor der stadig findes søkonger, ræve, harer og moskus med mere, og hvor der findes ruiner af små stenhuse og -skjul. Her var det skik at anbringe ældre mennesker, som ikke længere havde de fornødne kræfter til lange fangstture, men som i disse dale kunne klare sig selv hen over sommeren takket være de nære ressourcer. Det bekræftes dels af nulevende ældre mennesker, dels af netop rester af små stenhuse i landskabet, der lige kunne rumme en person. Ruinerne går mere eller mindre i ét med landskabet, bygget som de er af de forhåndenværende brokker. Min pointe er, at i det vildt betagende landskab, vi finder i Nordvestgrønland, hjælper både ruiner og brokker os til at se og analysere de dissocierede historier (se Stoler 2008:193), som er ansamlet på stedet og er en del af helheden.

Herfra kan vi også se med friske øjne på den tidligste antropologi, som bogstaveligt voksede ud af kolonierne – herunder også straffekolonierne. Det sidste gjaldt for eksempel for Radcliffe-Browns arbejde på Andamanerne, hvortil briterne blandt andet sendte indiske straffefanger. Her som andre steder producerede imperiet et ganske særligt terræn – i dette tilfælde så skræmmende, at Radcliffe-Brown ikke turde bevæge sig ind i øens indre landskab, der nu husede de fleste indfødte, som var blevet fortrængt fra kysten, i hvert fald på hovedøen (Radcliffe-Brown 1922). Radcliffe-Browns arbejde er dybt præget af denne position på kanten af den verden, han egentlig ville studere. Både direkte og indirekte blev den imperiale periferi og dens brokker, i form af straffefanger, en umiskendelig del af landskabet og af Radcliffe-Browns egen ængstelige etnografiske strategi,

som ikke tillod ham at trænge ind i vildnisset (Hastrup 2013). Men min pointe er, at uanset hvor antropologer anbringer sig selv, kan de ikke stille sig uden for landskabet; de bliver derimod en del af det, og det afspejles altid i deres værker. Faktisk er der meget at lære ved dette.

Man kan ligefrem tale om en ruineret faglighed, hvortil hører glemte, men stadig eksisterende, værker af forgængere, som man kan falde over i form af et hjørne, der stikker op gennem mulden, eller et begreb, der igen viser sig vigtigt i en helt ny sammenhæng. Hvis man graver dem fri, kan man ofte blive ganske opløftet af alt det, man havde glemt, men som viser, hvad antropologi altid er – et forsøg på at analysere et landskab, der er overstrøet med historiens brokker, som til tider spærrer vejen til det forestillede mål.

Det autoriserede landskab

Et interessant spørgsmål er, hvordan reelt ubestemmelige landskaber bliver *autoriserede*. I arbejdet med det spørgsmål er jeg blevet inspireret af en analyse af en kortlægning af det gæliske landskab, foretaget af den britiske *Ordnance Survey* i det 19. århundrede (Withers 2000). Det viser sig ikke overraskende, at den tilsyneladende objektive kortlægning af steder og stednavne er stærkt præget af synsvinklen og selektionen af informanter. Oversættelsen af det levede gæliske landskab til metriske kort ændrede landskabet radikalt. Autoriteten flyttede ud af praksis og ind på papiret, hvorved steders navne og relative betydning ændredes. Som Perle Møhl har vist det så overbevisende i en analyse fra Fransk Guyana, er metriske kort ikke alene politiske, men *fabrikerede* (Møhl 2012). Det har konsekvenser.

Den metriske autorisering finder ikke kun sted i form af fabrikerede kort, men også i form af en økonomisk kortlægning som den, der fandt sted i 1700-tallets Danmark sideløbende med en omfattende geografisk kortlægning (i samme interesse som den islandske). Den økonomiske kortlægning skulle vise, hvor store arealer der optoges af agerjord, enge, skove, heder med videre, og den skulle bruges til en taksering af jordværdien af de enkelte bedrifter, som igen skulle benyttes til en bestemmelse af hartkorn med henblik på skatteligningen. Dette fandt sted i en tid, hvor en markant omkalfatring af landbruget trængte sig på, og som resulterede i gennemgribende landbrugsreformer og udskiftninger. For at sikre en oplyst og velunderbygget proces, der kunne udvikle landbruget, oprettedes Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskab i 1769 og Den Kongelige Danske Veterinærskole på Christianshavn i 1773. Siden nedsattes landbokommissioner i 1784 og 1786 til at gennemføre reformerne, og i 1789 blev der udstedt love om bondens retssikkerhed – alt sammen baseret på en *videnskabelig autorisering* af landskabet, som var politisk nødvendig. Det lyder bekendt.

Udskiftningerne stillede store krav til landmåleruddannelsen, ikke mindst i matematik og andre teoretiske discipliner, og en landinspektøruddannelse blev oprettet. Ud over matematik krævede det forstand på jordbundsanalyser og lovkyndighed (med mere) at sikre den rette fordeling af jorderne. Uddannelsen blev overflyttet til den nyoprettede landbohøjskole i 1858 (Fritzboeger 2015). Landbohøjskolen var i en vis forstand kronen på værket i opbygningen af videnskabelig viden om jordbrug i bredeste forstand, en form for anvendt biologi sat i gang i forbindelse med jordreformerne i det 18. århundrede. Det var ikke kun geografien, men hele landskabet, inklusive de levende skabninger af enhver slags, der blev kortlagt, politiseret og autoriseret, og videnskaben var en væsentlig aktør i formateringen af det nye landskab. Alt dette nævnes for at fremhæve de videnskabelige institutioners andel i landskabets bestemmelse, også i dag – og også i antropologien.

Interessant nok har netop jordbundsanalyser i de senere år bidraget til at udvikle det antropologiske blik på det levende landskab. I en finmasket analyse af jordbunden på Amazonsletten i Colombia har Kristina Lyons (2014) vist, hvordan videnskabens opfattelse af jorden her strider mod jordbrugernes. For videnskaben er „den gode jord“ den jord, der egner sig til bestemte storstilede dyrkningsprojekter; for jordbrugerne selv er det oftest et spørgsmål om på ethvert sted at dyrke det, jorden er egnet til. De mennesker, Lyons arbejdede med, fik meget ud af at dyrke de marginale jorder, der gjorde familierne relativt uafhængige om end i konflikt med autoriteterne. Hvad mere er, de opfattede (korrekt) jorden som levende – fuld af mikroorganismer, rester af insekter, nedfaldne blade og forrådnelse. Jord *er* liv, sammensat af organisk materiale med kort omløbshastighed og urgammelt, finkornet geologisk materiale.

I et videnskabsteoretisk ærinde har Bruno Latour (1999) blotlagt den autoriseringsproces, som finder sted i videnskaben med henvisning til netop jordbundsanalyser i samme generelle region som Lyons – fra den righoldige og meget lokalt sammensatte jord til den endelige bestemmelse af den i utvetydige videnskabelige kategorier. Der er tale om en proces, hvor den konkrete jord gradvist renses og transformeres gennem en serie af mellemlid – farvekort, forstørrelsesglas, vand, koordinater og forskellige tabeller – der efterhånden får selve jorden til at forsvinde ud af syne som materie til fordel for en rensket kategori, der har ændret essensen af det, der *er* jord – i en rimelig videnskabelig bestræbelse på at gøre al jord sammenlignelig. Dette er et andet eksempel på den måde, hvorpå landskaber bliver autoriserede, hvor problemet er, at *lige*, men *forskellige* landskaber hierarkiseres i et bestemt øjemed. Det fabrikerede overtrumfer det levede.

Som antropologer bør vi være uhyre opmærksomme på, hvordan vi selv autoriserer de landskaber, vi studerer og fremprovokerer. Hvornår knækker tråden til den verden, vi startede ud fra som etnografer? Hvor mange og hvilke mel-

lemled skal der til, før vores resultater kan autoriseres? Jeg tænker for eksempel på den tilsyneladende neutrale fagfællebedømmelsesproces, som går ud på, at artikler indsendes til tidskrifter, som beder anonyme fagfæller om at vurdere, om de er værd at udgive. Når alt det rigtige er sagt om denne proces, bør det tilføjes, at det faktisk er en ret militant autoriseringsproces. Selvfølgelig skal der være orden i begreberne og belæg for analysen, men der skal også være frihed til at tænke anderledes end de til enhver tid dominerende forestillinger om den „rigtige“ antropologi.

Den multiplicitet, vi tilskriver vores studieobjekt – inklusive de dissocierede historier og den sammensatte jordbund – skulle gerne afspejle sig i differentierede analyser, så vi får mange vinkler på ethvert landskab. Det overdrevne hierarki mellem anerkendte tidsskrifter, vendinger og begreber har altid provokeret mig, på samme måde som regionalisme har gjort det. Det er en af grundene til, at jeg har lavet så mange spring i mit eget arbejde, fra Indien over Island og et kort ryk til Colombia, ind i teatrets verden, Odins såvel som Shakespeares, over menneskerettigheder og senest „hjem“ til Thule, som jeg måske altid har været på vej imod. Selv her har det været vigtigt for mig ikke kun at skrive til andre arktiske antropologer i regionale tidsskrifter, men til den antropologiske republik som helhed og til læsere i almindelighed, som selv kan bedømme, hvad de læser.

De konkrete detaljer fra et bestemt sted på en bestemt tid, som vi altid bygger på, er på længere sigt *videnskabeligt* mindre betydningsfulde end de større sammenhænge, man kan etablere ved at tænke *igennem* dem også andre steder. Verden fastfryses nemt, hvis man kun bruger dem i en specifik regional, for eksempel arktisk, sammenhæng, som Bryan Hood (1998) har diskuteret for den arktiske palæoarkæologi. Her skelnes ikke længere mellem analytiske resultater og faktiske forhold; autoriseringen synes givet én gang for alle. Fortiden er så åbenlys, at alle ved, hvad der gælder for ret.

I min optik gælder det derimod, at alle landskaber til enhver tid udfordrer gældende autoriseringer, lokale, globale, antropologiske, biologiske og så videre. Det ligger ikke kun i, at landskaber er bevægelige og i sig samler mangfoldige historier. Det ligger også i, at videnskaber med vidt forgrenede interesser føjer til dem med deres ord og analyser og autoriserer dem på baggrund af tidligere læsning, bestemte læremestre, gamle drømme, nye interesser og bekymringer – for klima, for velfærd, for oprør, for kommende generationer – som alle er mellemlidende i analysen og blander sig i resultatet.

Landskaberne selv lader sig naturligvis ikke narre af autorisationen, men insisterer på egne kræfter og på retten til at ændre form og betydning. Selv når vi tror, vi „har“ det, bliver vi underløbet af et landskab, hvor den menneskelige faktor kun er en blandt andre. Nye steder opstår som uventede begivenheder i landskabet (Massey 2005:141), som når hidtil uforbundne elementer pludselig

indgår i samme konstellation. Steder er flygtige. Det gælder også i antropologien, hvor de landskaber, vi møder i felten, aldrig ligger fast. Det altid „ubestemte“ giver os chancen for virkelig at „se“, hvordan landskaber konstant bliver til i mødet mellem usamtidigheder i forskellig skala inklusive vores egen entré på scenen, og for at analysere os frem til en sammenhæng, der faktisk kan sætte spørgsmålstejn ved gældende autoriseringer af enkeltdelene – i en omvendt fordistisk bevægelse.

Afslutning

Antropologiens landskaber rummer en distribueret historie, som er formet af mennesker med særlige interesser, særlige udgangspunkter og en horisont, som hele tiden flytter sig. Alle landskaber – konkrete og forestillede – er sammensat af en mangfoldighed af geologiske, biologiske og samfundsmæssige processer, men – som jeg har beskrevet det gennem en række eksempler – har mennesket faktisk en særstatus. Med sproget som redskab er det den forkætrede menneskeart, der samler og forsyner verden med viden om både den lange historie og de nye udfordringer, kloden står over for. Det er os, der er forpligtet på fremsynethed, og selvom mennesket er en lille, sent ankommet og måske destruktiv brik i klodens spil, er den menneskelige faktor omdrejningspunktet i en ny vending af historien. At påkalde sig en posthuman antropologi er både en logisk og politisk fejl. Uanset hvor sammenfiltrede de globale processer er, og hvor megen respekt vi har for is og skove, hvalrosser og pumaer, må forbindelserne udredes i sproget, før man kan afbøde de værste scenarier. Antropologien må vedkende sig sin menneskelige synsvinkel; det er kvintessensen i den engagerede antropologi – og begrundelsen for feltarbejdets fortsatte relevans.

De tre slags landskaber, jeg har talt om her – de provokerende, de ruinerede og de autoriserede – er netop forskellige synsvinkler, der fremhæver noget på bekostning af noget andet. De viser, hvordan den antropologiske disciplin må være i konstant bevægelse, fordi den er indfoldet i verden og derfor er både større og mindre end sig selv. Den kræver samarbejde, og den kræver, at man anerkender de analytiske greb, der får en verden til at træde frem som sådan. Det gælder om at række ud mod såvel andre mennesker som andre fagligheder. Der er brug for forskellige analyser, mellemlid og sprog. Vi ved aldrig bedre end det, vi kan sige; derfor har vi brug for at høre andre. Ligesom antropologiens landskaber er uhierarkiske, må også de antropologiske analyser være det.

Epilog

Og her står jeg – provokeret af min egen alder, med et kontor i ruiner og en autorisering, der har nået sin udløbsdato – og glæder mig ikke desto mindre over et langt liv i et landskab, hvor alle mine kolleger og studerende også findes og har betydet det meste, og hvor jeg forhåbentlig kan fortsætte mine ekskursioner.

TAK!

Litteratur

- Aleksijevitj, Svetlana
2016 [1997] Chernobyl Prayer. London: Penguin.
- Brichet, Nathalia
2018 An Anthropology of Common Ground. Awkward Encounters in Heritage Work. Manchester: Mattering Press.
- Brown, Kate
2013 Plutopia. Nuclear Families, Atomic Cities, and the Great Soviet and American Plutonium Disasters. Oxford: Oxford University Press.
2017 Marie Curie's Fingerprint. Nuclear Spelunking in the Chernobyl Zone. In: A. Tsing, H. Swanson, E. Gan & N. Bubandt (eds): Arts of Living on a Damaged Planet. Pp. 33-50. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Bubandt, Nils
2017 Haunted Geologies. Spirits, Stones, and the Necropolitics of the Anthropocene. In: A. Tsing, H. Swanson, E. Gan & N. Bubandt (eds): Arts of Living on a Damaged Planet. Pp. 121-41. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Davidson, T.A., S. Wetterich, K.L. Johansen, B. Grønnow, T. Windirsch, E. Jeppesen, J. Syväranta, J. Olsen, I. González-Bergonzoni, A. Strunk, N.K. Larsen, H. Meyer, J. Søndergaard, R. Dietz, I. Eulaers & A. Mosbech
2018 The History of Seabird Colonies and the North Water Ecosystem. Contributions from Palaeoecological and Archaeological Evidence. *Ambio. A Journal of the Human Environment* 47(2):175-92.
- Fritzbøger, Bo
2015 Mellem land og by. Landbohøjskolens historie. København: Københavns Universitet.
- Gordillo, Gaston R.
2014 Rubble. The Afterlife of Destruction. Durham & London: Duke University Press.
- Grandin, Greg
2013 Empire's Ruins. Detroit to the Amazon. In: A. Laura Stoler (ed.): *Imperial Debris. On Ruins and Ruination*. Pp. 115-28. Durham & London: Duke University Press.
- Hastrup, Kirsten
1985 Culture and History in Medieval Iceland. An Anthropological Analysis of Structure and Change. Oxford: Oxford University Press
1990 Nature and Policy in Iceland 1400-1800. An Anthropological Analysis of History and Mentality. Oxford: Oxford University Press.
2013 Andaman Islanders and Polar Eskimos. Emergent Ethnographic Subjects c. 1900. *Journal of the British Academy* 1:3-30. DOI 10.5871/jba/001.003.

- 2015 Thule på tidens rand. København: Lindhardt og Ringhof.
- 2017 The Viability of a High Arctic Hunting Community. A Historical Perspective. In: M. Brightman & J. Lewis (eds): *The Anthropology of Sustainability. Beyond Development and Progress*. Pp. 145-64. New York: Palgrave Macmillan.
- Hood, Bryan C.
1998 Theory on Ice. The Discourse of Eastern Canadian Arctic Paleo-Eskimo Archaeology. *Acta Borealia: A Nordic Journal of Circumpolar Societies* 15(2): 3-58.
- Kern, Stephen
1982 *The Culture of Time and Space 1880-1918*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, Bruno
1999 Circulating Reference. Sampling the Soil in the Amazonian Forest. In: B. Latour: *Pandora's Hope. Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge, MA & London: Harvard University Press.
- Lyons, Kristina
2014 Soil Science, Development, and the "Elusive Nature" of Colombia's Amazonian Plains. *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology* 19(2):212-36.
- Magnússon, Skúli
1784 *Sveita-bóndi*. København: Rit Lærdomslistafélagsins 4.
1786 *Forsøg til en kort Beskrivelse af Island*. Udg. af Jón Helgason. Bibliotecha Arnamagnæana 5. København 1944.
- Maguire, James
2017 *Icelandic Geopower. Accelerating and Infrastructuring Energy Landscapes*. Ph.d.-afhandling. København: IT University of Copenhagen.
- Massey, Doreen
2005 *For Space*. London: Sage.
2006 Landscape as a Provocation. Reflections on Moving Mountains. *Journal of Material Culture* 11(1/2):33-48.
- Møhl, Perle
2012 *Omens and Effect. Divergent Perspectives on Emerillon Time, Space and Existence*. Meaulne: Semeïon Editions.
- Ólafsson, Eggert
1772 *Vice-lavmand Eggert Ólafssons og Land-Physici Bjarne Povelsens Reise igiennem Island*, foranstaltet af Videnskabernes Selskab i Kiøbenhavn. Sorøe: Trykt hos Jonas Lindgrens Enke.
- Radcliffe-Brown, Arthur R.
1922 *The Andaman Islanders*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Raffles, Hugh
2005 Towards a Critical Natural History. *Antipode* 37(2):374-78.
- Stoler, Ann Laura
2008 Imperial Debris. Reflections on Ruins and Ruination. *Cultural Anthropology* 23(2):191-219.
2013 *Imperial Debris. On Ruins and Ruination*. Durham & London: Duke University Press.

- Tsing, Anna L.
2015 The Mushroom at the End of the World. On the Possibility of Life in Capitalist Ruins. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- 2016 Earth Stalked by Man. *The Cambridge Journal of Anthropology* 34(1):2-16.
- UN
1987 Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development.
- Withers, Charles W.J.
2000 Authorizing Landscape. 'Authority', Naming and the Ordnance Survey's Mapping of the Scottish Highlands in the Nineteenth Century. *Journal of Historical Geography* 26(4):532-54.